

DON FRANE BULIĆ — RODOLJUB

Josip Ante Soldo

Kipar Franjo Kršinić ostvario je na spomeniku don Frane Bulića, što ga je u Zagrebu (1935) dala izraditi »Hrvatska žena«, osnovni poticaj njegova rada: »Iz kamena povijest a iz povijesti svijet i budućnost naroda.«¹

Kao stari plemenski »žrec« — kako ga je nazvala Marija, uduva Eugena Kumčića u pjesmi koju je skladao Rudolf Matz — Kršinićev Bulić drži u rukama čvrsto kamen, drži dio sebe, kameno srce utkano u narodno biće. Nije, naime, don Frane dijelio prošlost od sadašnjosti a niti sadašnjost od budućnosti. Kamen koji je s ljubavlju spašavao od zaborava, koji mu je svjedočio o prošlosti, s istom je ljubavlju otkrivao suvremenicima te tako doprinio društvenim, kulturnim i političkim gibanjima svog naroda. Kabinetski, istraživački rad na njega je bio utoliko nuždan, ukoliko je bio koristan narodu u sadašnjosti, pa i boljoj budućnosti.

Stoga, iako je većinom bio zatvoren u čarobni krug istraživačkog rada, budno je pratio kulturne pokrete i politička kretanja te bio uvijek spreman da se idejno, više nego aktivno, angažira u svim poslovima koji su bili korisni njegovu narodu. Nije bio političar po struci, nije računao na položaje niti se za njih borio, a nije se pokazao niti okretnim u javnom životu, ali je uvijek živio i radio za svoj narod.

Temeljito klasično naobražen, prihvatio je vrline antičkih velikana i oplemenio ih kršćanskom krepotima kojih je odraze čitao na natpisima u Saloni (Solinu). Osobnim odgojem ostvario je unutarnju harmoniju punu humanizma. Ona se je tek ovdje-ondje znala poremetiti zbog žestoke naravi, osobnog ponosa, oštrog polemičnog tona, slično kao kod sv. Jeronima, kad se radilo o znanstvenim istinama ili o obrani

¹ U proglasu »Hrvatske« žene naglašava se kako je cilj podizanja spomenika: »eda i nakon smrti bude trajno u dragom Zagrebu među svojim Hrvatima«. Pjesmu »Žrec« pjevalo je oko 500 pjevača. Veličanstveno slavlje u Zagrebu, *Hrvatska straža* (unaprijed HS), 7/1935, br. 213, 17. IX, 1—2 (osobito govor don Lovre Katića); I. BULIĆ, Prilikom otkrića spomenika don Frani Buliću, *Novo Doba*, 18/1935, br. 215, 3—4.

vlastitog poštenja. Inače, posjedovao je širinu pogleda, tako da je — kako se izrazio Ljubo Karaman² — podjednako volio »obnovitelja rimskog carstva, našega domorodca Dioklecijana, i svete kršćanske prvoborce mučene od njega«.

Svi koji su se s njim susretali osjetili bi nenametljivu duhovnu nadmoć tako da su ga svi, okrunjene glave i svjetski učenjaci, biskupi i crkveni dostojanstvenici, intelektualci i težaci Vranjica, Solina, Klisa i Splita, popovi i fratri, politički prvaci i agitatori cijenili i smatrali ga ne samo umom koji je stranom svijetu otkrio malu zemlju, bogatu starom tradicijom, nego i idejnim vođom, duhovnom veličinom, koga su poštivali i oni koji nisu bili istih načela. Svima je bio veliki »žrec«.

1. U oporuci, napisanoj pred smrt, don Frane je ponosno istakao: »U svom životu, pomoću Božjom, nastojao sam vršiti svoje dužnosti... prema svom hrvatskom narodu i prema znanosti, koju sam idealno prihvatio...«³

Svoj naučni »credo« Bulić je sumirao u prigodi podjeljivanja počasnog doktorata Sveučilišta u Zagrebu (1921) ovim riječima: »Gojeći od mladih dana pretežno, na temelju klasičnih nauka, povijesnu znanost, shvaćao sam sveder njezin uzvišeni zadatak u smislu sve većega podizanja naroda na sved višu moralnu i kulturnu razinu i na nacionalno pripremanje za dan slobode.«⁴ U tim riječima najveće je svjedočanstvo don Franina rodoljublja.

Uz arheološko otkrivanje spomenika iz antike, uz brigu oko čuvanja Dioklecijanove palače, uz istraživanje starokršćanskih bazilika i nekropola što je kroz duge godine objavljivao u *Bullettinu*,⁵ don Frane je budno pratio rad fra Luje Maruna u Kninu i Biskupiji,⁶ bio jedan od pokretača »Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu«,⁷ pronašao kamen s imenom kneza Trpimira u Rižinicama, krunidbenu baziliku kralja Zvonimira u Solinu, crkve na Gospinu Otoku u Solinu, da bi strpljivošću, ljubavlju i još više akribijom spojio devedeset kamenih ulomaka u jednu cjelinu dobivši epitaf s groba kraljice Jelene i tako otkrio svjedočanstvo ne samo redosljeda hrvatskih kraljeva u X. stoljeću, nego i svetački lik majke kraljestva koja u starosti »posta zaštitnica siročadi

² *Novo doba*, 17/1934. br. 180, 2.

³ Iz oporuke don Frane Bulića, *Hrvatska revija*, 7/1934, br. 10, 554.

⁴ I. BULIĆ, *Svečana promocija za počasnog doktora filozofije Zagrebačkog sveučilišta Monsignora Frane Bulića direktora Arheološkog muzeja u Splitu i pokrajinskog konzervatora za stare spomenike dneva 3. decembra 1921.*

⁵ *Bullettino di archeologia e storia dalmata* (unaprijed BULL) — Bulić ga je uređivao od g. 1883. do 1927. Izdavao ga je na talijanskom jeziku da bi strani stručnjaci mogli pratiti arheološka istraživanja na našem tlu. Vidi: Don Frani Buliću in memoriam, *Vjesnik za arh. i hist. dalmatinsku*, LI/1940, V--VI.

⁶ F. BULIĆ, Starinske iskopine u Biskupiji, *BULL*, 9/1886, 4, 52—56; ISTI, Starinarsko kninsko društvo za hrvatske iskopine u Kninu, *BULL*, 10/1887, 1, 16—18; ISTI, *Hrvatski spomenici u kninskoj okolici*, sv. I, *Djela JAZU*, knj. 8, Zagreb, 1888.

⁷ V. ŽIVIĆ, Don Frane Bulić u svijetlu starohrvatskih spomenika, *Hrvatska revija*, 7/1934, br. 10, 549. i sl.; K. JURISIĆ, *Fra Luj Marun*, Split, 1979, 15. i sl.

i udovicā«, a osnovao je i društvo »Bihać« za proučavanje rane hrvatske povijesti (1894).⁸ Ta su se kamena otkrića zbila u vrijeme kad se u Hrvatskoj pod pritiskom Khuena Herdervarija počelo sumnjati u vlastitu prošlost, kad je počelo prevladavati mišljenje da je ona skup bajki i izmišljotina »eine Nation auf Puff«.⁹

Bulić je osim toga prvi utvrdio, bez pogiblji za našu narodnost, kontinuitet kultura na našem tlu, jer se na ilirskom pojavljuje grčka i poslije helenistička unutar koje nastaje starokršćanska i nakon nje hrvatska kultura. Između njih nema, prema Buliću, »barbarskog niti neolatinskog« sloja. Ciborij kneza Trpimira u Bijaćima ili još bogatiji u Biskupiji, bujna igra kamenog pletera, nisu usamljena pojava nego nastavak kasnoantičke ukrasne umjetnosti koja se iz Rima — što je poslije utvrdio Karaman¹⁰ — širila i preko dalmatinskih gradova stigla u zaleđe, u Hrvatsku. Epitaf kraljice Jelene s izrazitim kršćanskim obilježjem kao i biskupa Lovre u Splitu imaju za Bulića isti korijen u starokršćanskim antičkim epitafima, a ovi s pogansko-helenističkim. Zato ih je smatrao plodovima iste kulture nastale na domaćem tlu. To je jedan od razloga što je tražio da starohrvatski spomenici ne ostanu izolirani u Kninu ili u Splitu nego da budu pod istim krovom.¹¹ To je bitna razlika između užeg gledanja fra Lujina i šireg don Franina, što je izazvalo i burna optuživanja i dovelo do stvaranja društva »Bihać«.¹² Ne ulazeći u opravdanost pitanja »diobe« prava iskapanja ili smještaja po epohama spomenika, Bulićeva se vizija kulturnog kontinuiteta na našem tlu pokazuje sve očitija što je bolje upoznajemo; naravno, uz pripomenu da su Hrvati staroj tradiciji utisnuli svoj snažni pečat.

Istih se načela Bulić držao i u svom odgojnom radu, koji se odvijao u duhu klasičnih nauka i kršćanskih moralnih zasada, usmjeren prema narodnom nacionalnom osvješćivanju.

⁸ Bulić je od godine 1891. do 1896. rekonstruirao Trpimirov natpis: PRO DUCE TREPI(mero) ... (prec)ES X (Christo) SU(b)MITTATI(s) ... ET INCLINATA HA(be)TE COLLA TREME(ntes)«: Za kneza Trpimira prikažite Kristu molitve držeći se strahopoštovanjem prignute glave: usp. Po ruševinama staroga Solina, *Strossmayerovo Spomen-cvijeće*, Zagreb, 1900; A. GRGIN, Istraživanja starohrvatskih spomenika po slitskoj okolici, *Narodna starina*, 1933, J. KRŽANIC i J. BARAČ, *U koljevci hrvatske povijesnice*, Zagreb, 1907; F. BULIĆ, Nadpis Trpimira bana hrvatskoga našast u Solinskom polju, *BULL* 14/1891, 6, 84—87; ISTI, Nadgrobnni nadpis hrvatske kraljice Helene u Solinu. *Vjesnik arh. društva*, Nova serija, 3/1898, 19—24, 5/1901, 201—227; ISTO u *BULL* 22/1899, 11—12, 222—229; ISTI, Krunidbena bazilika kralja Zvonimira usred Gradine u Solinu, *Zbornik kralja Tomislava JAZU*, Zagreb, 1925.

⁹ V. HOFFILER (Supiensis), *Nekrolozi* 1934, *Narodna starina*, 34/1934, 174—182.

¹⁰ L.J. KARAMAN, *Iz koljevke hrvatske prošlosti*, Zagreb, 1930, 103 i sl.

¹¹ K. ŠEGVIĆ, *Don Frane Bulić, Hrvatska smotra*, 2/1934, br. 8—9, 313.

¹² Usporedi: Marunov govor *Sedma glavna skupština Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu obdržavana dne 15. svibnja 1894*, Zagreb, 1894, 2—13: »Klasični spomenici rimski neće dati odahnuti hrvatskima, i naravna je takma o prvenstvo... Stari duh latinski eto i poslie stoljeća lomit će se i ako u ledenom kamenu sa hrvatskim...«; K. JURISIĆ, n. dj., 18; A. DUPLANČIĆ, Počeci rada društva »Bihać«, *Mogućnosti*, 29/1982, br. 11—12, 1060.

Klasiku je don Frane smatrao izvorom i temeljem evropske kulture i civilizacije — »svojinom svakoga prosvjetljenog naroda, pa i nas Hrvata.«¹³ Na pragu kulture čovječanstva, piše Bulić, stoji Homer i Biblija. Na tim temeljima odnjihao se, a i uzdigao hrvatski narod i stoga mu je poznavanje vlastite prošlosti »dužnost i korist«. Nauka koja se oslanja na prošlost, oplemenjuje duh i stvara karaktere. Ukoliko nije prožeta tim duhom, ona »rađa materijalističkim praktičnjaštvom i bezkarakternošću«. Stoga, prema njemu, nastava ne smije zavisi »od dnevnih događaja, od jednostavnih pojava, od kulturne mode«, nego od sigurnih rezultata znanosti, jer: »Samo završene kulturne epohe unose u nju svoje gotove rezultate, da povećaju i dopune ono, što je bilo dobro i od trajne, neprolazne vrijednosti.« Te su trajne vrijednosti za njega uvijek u skladu s kršćanskom etikom i na korist naroda. Takvim životnim stavom don Frane je sjedinio u sebi svećenika, učenjaka i narodnjaka. On je pred smrt (1933) pledirao za spašavanje klasične gimnazije i učvršćenja humanističkog smjera u odgoju mladeži.¹⁴

Don Frane je, inače, zazirao od strančarstva i politikanstva. Kad je godine 1911. bio zapitan da u prigodi izbora iznese svoj program, odgovorio je: »moj je program, moj život i moj rad.«¹⁵ A taj rad, često i do petnaest sati na dan, bio je najveći njegov doprinos dobrobiti naroda. U tišini rad i samo rad. Stoga je u ispričnici predstavnicima »Drugoga sveopćega sastanka hrvatskoga katoličkog daštva« u Splitu (19. 3. 1909) zbog toga što ih nije mogao voditi po ruševinama stare Salone napisao: »Crpili Vi danas nove snage na tom vrelu (Solinu, op. p.) za bitke, koje nas čekaju za vjerske i narodne ideale, ali ne u vihoru, ne u sili, ne u ognju, nego u tihom povjetarcu blagosti i milosrđa, gdje Liber Regum jest duh Božji.«¹⁶

Njegov rodoljubni rad bio je plod odgoja, od onoga dana kad ga je otac (1854) doveo u sjemenište pa do onoga dana kad su tisuće od »najmanjih« do »najvećih« ljudi pratili njegov lijes po najvećoj žegi sve dok se nije teški pokrovac spustio nad kamenim sarkofagom u kojemu počivaju kosti dobroga »žreca« hrvatske kulture.¹⁷

2. Don Frane je prve nauke dobio u Pribu kod Omiša (1854—1861). Tu su mu usađeni temelji ljubavi prema narodu, tu je dobio borbeno rodoljublje, ponos poljičkoga slobodarskog duha.

U splitsku gimnaziju, gdje je nastavni jezik bio talijanski, mali Frane prešao je godine 1861. Tu je doživio na početku neugodnost. Profesor je đacima pročitao neku Ezopovu basnu, a zatim im je zadao da je

¹³ F. BULIĆ, Omladini u spomenar, *Socijalna revija*, 1932, br. 2—3, 33—34.

¹⁴ Bulić za humanistički odgoj, *Hrvatska revija*, 7/1934, br. 10, 556—557. Prema don Frani, našem malom narodu, još nedovoljno razvijenom, potrebna je klasična nauka i humanistička znanost.

¹⁵ Arhiv Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, Ostavština don Frane Bulića (unaprijed: ARZ-ODFB), sv. 18.

¹⁶ ARZ-ODFB, sv. 22.

¹⁷ Sve su novine i časopisi komemorirali Bulićevu smrt. Citiramo samo: Dok je don Frane Bulić u Splitu na odru *Novo doba*, 17/1934, br. 180, 2. 8, 2; Posljednje putovanje Don Frane Bulića iz Splita u Solin, *Novo doba*, 17/1934, br. 811, 3. 8, 1—3.

opišu svojim riječima na talijanskom jeziku. Bulićev rad je ocijenio najnižom ocjenom — »affatto insufficiente« — uz profesorovu primjedbu: »Jadan sinko, ne znaš ni riječi talijanski!« Na Bulićevu utjehu javilo se nekoliko seoske djece: »Ne znamo ni mi!« Nakon samo nekoliko mjeseci, »piccolo, mali iz buže«, kako ga je zvao profesor Lovre Škarica, sastavljao je zadaće iz talijanskoga i latinskog jezika bolje od gradskih dječaka. To su bile burne godine u Dalmaciji i Bulić je čitao polemičke knjižice prvih budilaca narodne svijesti, novine iz Zagreba i nešto kasnije *Nazionale (Narodni list)* te je preko praznika širio ideje narodnog preporoda među svojim mještanima, koji su to ponosno poslije naglašavali.¹⁸

Završivši gimnaziju nije pristupio ispitu zrelosti.¹⁹ Tek nakon završenih bogoslovnih nauka u Zadru (1869), polagao je ispit zrelosti. Pa i tada je zbog odgovora profesoru talijanskog jezika (Trocke) izgubio pravo nastavka polaganja, ali je namjesnik barun Rodić poništio odluku nastavničkog vijeća.²⁰

Don Franina nacionalna svijest iskristalizirala se studirajući u Beču, gdje je kao odličan student stekao visoku cijenu kod vrsnih profesora.

Već prvi nastup u Splitu (1873) na školi povezao ga je s Eugenom Kumičićem, književnikom i pravašem i s jezikoslovcem i sakupljačem glagoljskih spomenika Ivanom Milčetićem. S njima je pokušao djelovati na školi u narodnom duhu što je teško išlo u tadašnjem Splitu još u rukama autonomaša. Ipak su uspjeli, uz podršku ravnatelja Karla Bakotića, da uvedu hrvatski kao nastavni jezik u treći razred. Međutim, nadzornik Carić to je ukinuo i ujedno zabranio Buliću da predaje u osmom razredu latinski jezik jer je bio još suplent. Početkom šk. godine 1874/75. Bulić je premješten u Dubrovnik. Na dubrovačkoj gimnaziji bio je okružen vrsnim nastavnicima među kojima se isticao Ivo Kaznačić. Oni su djelovali na mladog Bulića da se, prema vlastitom priznanju,²¹ upusti u ozbiljniji rad i tu je počeo objavljivati prve članke.

¹⁸ I. BULIĆ, Prilikom otkrića spomenika..., n. dj., 3.

¹⁹ Profesor matematike Locati znao je reći za mladog Bulića: »Sarà un bravissimo filologo, teologo, cosa volete, ma di matematica non sa una patacca« (B. POPARIĆ, Don Frane Bulić, *Hrvatska revija*, 7/1934, br. 10, 520). Prema Popariću Bulić nije pristupio ispitu zrelosti jer generalni vikar Silvestar Guina nije to dozvolio klericima, a prema Baradi to je bilo zbog matematike: M. BARADA, Mons. Dr. Frane Bulić, *Bogoslovna smotra*, 22/1934, br. 4, 323.

²⁰ K. SEGVIC, n. dj., 308; naime, profesor ga je upitao što je »Il Pellegrino apostolico«, a Bulić je odgovorio: »To je pjesma koju je spjevao Vincenzo Monti prigodom polaska Pija VI. u Beč k caru Josipu II. da ga odvрати od pogubne protucrkvene politike njegovoga ministra grofa Kaunitza, drugo izdanje kojega imademo u današnjem kancelaru carstva grofu Beustu«. Ispiti su obustavljeni. Protiv te odluke bili su profesori Natko Nodilo, Ivčević i Boglić. Međutim, Bulić je osobno otišao namjesniku Gavrilu Rodiću koji nije vidio u čemu je povreda zakona u tom odgovoru. Stoga je nakon razmišljanja odredio kao šef školskog vijeća da se ispit nastavi a da se Bulić izvini nastavnicima koje, zapravo, nije ni uvrijedio (usp. B. Poparić, n. dj., 251).

²¹ I. RUBIĆ, Msgr Don Frane Bulić, *Jadranski dnevnik*, 1934, br. 112, 31. 7, 1—2. O boravku u Dubrovniku: Mladi učitelj Dum Frano Bulić u Dubrovniku god. 1874—75, te sredina koju nagie, *Narodna svijest*, 16/1934, br. 34, 8, 8, 1—2.

Redovito se smatra da je Bulić za studiranja epigrafike u Beču (1877—78), kad je s don Mihom Pavlinovićem stanovao u franjevačkom samostanu, još više produbio svoju nacionalnu svijest. Prijateljevao je tada s Dinkom Vitezićem, Mihom Klaićem i Kostom Vojnovićem. Češće su odlazili u Hitzing kod Beča u kuću Metela Ogrizović-Barabaševačkog. Tu su raspravljali o raznim kulturnim i političkim pitanjima.²² Otada ga je vezalo s Pavlinovićem ne samo prijateljstvo nego i politička istomišljenost.²³

Povrativši se sa studija, Bulić je zbog bolesti grla postao kotarski školski nadzornik za Zadar—Benkovac. Iz svog ureda izbacio je talijanski, a uveo hrvatski jezik. Stoga su ga talijanaši žestoko napadali.²⁴ Još više ih je izazvao podrškom don Ivanu Prodanu koji je pohrvatio novinu *La Dalmazia cattolica* (od godine 1880. *Katolička Dalmacija*) a protiv zadarskog nadbiskupa Maupasa i šibenskog biskupa Josipa Fosca. Istodobno je polemizirao s Brunelijem i Benevenijem o kralju Zvonimiru.²⁵

Zalaganjem Pavlinovića i Klaića Bulić je godine 1883. postao ravnatelj gimnazije u Splitu. Narodnjaci su bili već pobijedili autonomaše (1882) i don Frane je ubrzao pohrvaćenje gimnazije tako da je godine 1883. održan prvi ispit zrelosti na hrvatskom jeziku.²⁶

Kao ravnatelj Bulić je sebi pridržao osmi razred. Prevodeći Tacita znao je osuvremeniti zapažanja staroga antičkog povjesničara. S citatima iz antičke književnosti i povijesnim ličnostima budio je narodnu svijest učenika, stvarao kod njih čvrst karakter i odlučnost, usmjeravao ih prema narodnom preporodu. Mnogi mladići, koje je on odgajao, djelovali su čak i na svoje roditelje autonomaše i pridobivali ih za narodnu stvar. I njegovim djelovanjem stvorena je generacija splitske omladine koja je bila zadovana protuaustrijskim duhom tako da se čak za prvog svjetskog rata govorilo u bečkom parlamentu kako su njegovi učenici bili »caporini der südslavischen Agitation«.²⁷ Iako je to brzoplet zaključak, jer je don Frane omladini ulijevao hrvatsko rodoljublje i karakternost, ipak je u osnovi bilo tu i istine. Kad je bio umirovljen, uputio

²² Godine 1878 (12. XII.) don Frane se u pismu Pavlinoviću ugodno sijeća »dana provedenih u mojoj skromnoj sobi u Beču, i sati u Vašem društvu, razmatrajući naše stanje...« te Ožegoviću je poslao neke »skromne poklone« usp. A. PALAVRŠIĆ — B. ZELIĆ, *Korespondencija Mihovila Pavlinovića*, Izdavanje Hist. arhiva u Splitu, sv. 4, Split, 1962, pismo br. 203, 272—273.

²³ M. PAVLINOVIĆ, *Mihovil Pavlinović i narodni preporod u Dalmaciji od godine 1848—1887. u svijetlu nepoznatih izvora*, Zagreb, 1938, 5. i sl. Knjiga je posvećena don Frani Buliću.

²⁴ Iako je Bulić bio nadzornik, ipak se veoma angažirao oko obnove glagoljice, o čemu će drugi iznijeti. Pred splitskim biskupom Markom Kaloderom, prema priznanju od 23. XII. 1881. Bulić je položio ispit iz staroslavenskog i glagoljice tako da je za Božić rekao sv. misu na staroslavenskom što je 15. I. 1882. javio zadarskom nadbiskupu (ARZ-ODFP, sv. 1).

²⁵ F. BULIĆ, Zvonimir kralj hrvatski i »Dalmata« u svojem broju 7. ove godine, *Kat. Dalmacija*, 11/1980, br. 13, 14, 16, 18, 20, 22.

²⁶ D. BODULIĆ, Pohrvaćenje klasične gimnazije, *Spomenica 150. godišnjice Klasične gimnazije u Splitu 1817—1967*, Split, 1967, 24—25.

²⁷ Božidar Stari, Tri doživljaja don Frane Bulića, *Hrvatska smotra*, 2/1934, br. 8—9, 317; B. POPARIĆ, n. dj., 510—511.

je 27. kolovoza 1896. bivšim učenicima ove riječi: »u pravednim stvarima i u stvarima domovine ne pitajte nikada, što će komu biti milo i ugodno, nego se držite uvijek onoga, što je pravo i pošteno«.

Bulić je bio iskren rodoljub, bliz Pavlinovićevoj misli, koji je od omladine očekivao rad za narod. U njoj je vidio produženje svojih ideala i njihovo ostvarenje. U svom odgovoru »Hrvatskoj akademskoj omladini« u Beču (1896) naglasio je: »Ako su u meni htjeli razoružati jednog hrvatskog vojnika, neće time naškoditi hrvatskoj stvari, jer nikada neće izkorienuti čvrstu falangu Vas mladih pobornika...«²⁸

Takav je rad u narodnom duhu bio zazoran još uvijek jakim splitskim autonomašima. Oni su jedva čekali čas da se oslobode nepoželjna ravnatelja iako je on bio već priznati arheolog, ravnatelj muzeja i konzervator.

Bulić je još godine 1892. (4. I.) bio ukoren da su neki učenici na Staru godinu prigodom posjeta dalmatinskog namjesnika Davida, kao i dolaška cara Josipa I, uzvikivali hrvatske parole a za izleta na Skradinski buk da su nosili na prsima trobojne ružice. David je optužbe ponovio 27. prosinca iste godine. Bulić je stoga zatražio da dođe na opravdanje u Zadar. Tu mu je prvenstveno prigovoreno što je pristao govoriti na grobu don Mihe Pavlinovića prigodom otkrića spomenika fra Andriji Kačić-Miošiću u Makarskoj (1890), jer da su tobože mogle izbiti pravaške demonstracije.²⁹ Osim toga, prigovoreno mu je da je u proglasu za odlazak na Pavlinovićev grob istaknuta u posljednjoj rečenici želja za što bržim sjedinjenjem Dalmacije s Hrvatskom kao i da se »vruće« zauzimao za oslobođenje Jušića iz Drniša koji je uhapšen zbog lošeg ponašanja prema nekom činovniku.³⁰ To su bila »krimina« čovjeka koji je stajao »uspravan«.

Neprijatelji su iskoristili nepromišljen čin dvojice učenika. Naime, noću 8. na 9. veljače 1895. oni su ušli u gimnaziju i izbolji oči na carevim slikama, oštetili kataloge, geografske karte i zadaće. Don Frane nije »poveo nikakav ozbiljniji postupak protiv omladinaca«,³¹ a, zapravo, nije ni znao počinioce djela. Bulić je na sudu proglašen nevinim. Pa

²⁸ ARZ-ODFB, sv. 18.

²⁹ ARZ-ODFB, sv. 3: Franjevci Makarskog primorja željeli su da don Frane održi govor na grobu Pavlinoviću u Podgori. To mu je 8. kolovoza predložio fra Gabro Puratić i don Frane se primio. Međutim, Odbor za proslavu — Puratić predbacuje samovolju Peri Ljubiću — odredio je da Miho Klaić govori što je bilo krivo fra Mati Šimiću, jer: »Klaić iz posljednje carevinske delegacije, dođi na grob Pavlinovića i nad njegovim kostima htiti se opravdati, htiti zaslupiti narod! To je strahota«. Šimić je mislio na Klaićevo odbijanje don Frane adrese godine 1888. o sjedinjenju s Hrvatskom, a to je bilo vrijeme odvajanja pravaša od narodne stranke u Dalmaciji. Iako je Šimić pisao Ljubiću da se don Frane prihvatio govora, ipak je Klaić govorio na Pavlinovićevu grobu.

³⁰ ARZ-ODFB, sv. 3.

³¹ J. POSEDEL, *Iz povijesti Klasične gimnazije, Spomenica 150. godišnjice Klasične gimnazije...*, n. dj., 18; I PERIĆ, *Stanje i razvoj srednjoškolskog obrazovanja u Dalmaciji krajem XIX. i početkom XX. st., Radovi Centra JAZU u Zadru*, knj. 32—33, Zadar, 1976, 348.

ipak, da se daje »zadovoljština« državnom autoritetu, a i zbog velikih napada autonomaškog tiska, Bulić je, bez prethodne disciplinarne opomene, umirovljen.

To je bio težak udarac za don Franu. Utjehu je našao u kamenju koje mu nisu mogli oduzeti, ali još više u brojnim kako javnim, tako i privatnim sažalnicama i protestima svećenstva, građana i omladine. Osobito su mu bili mili izljevi vjernosti njegovih đaka. Oni su mu darovali portret što ga je izradio Vlaho Bukovac a nastavnici brončano poprsje božice Minerve. Splitska mladež izdala je proglas — Njemu:

»... koji čvrst značajem — ko Velebitsko stienje
Dubok pameću — ko Jadransko more
Bistar umom — kano vedro nebo

ljubio povjerenu mladež,

poticao slabe, čeličio hlabre,

tješio tužne, branio pravedne...»³²

Don Frani je posebno bilo drago što su ga se sjetili daci akademskog društva »Hrvatska« iz Gratzta koji su ga proglasili svojim počasnim članom a diplomu je trebao izraditi Bukovac, a i akademski klub iz Beča na čelu s Mihom Jerinićem. To je za Don Franu bio »melem« i tješio se: »Kao Hrvat, ja se jedino radujem što je dušmansko ponašanje izazvalo Vas da ustanete u ime ove zajednice...»³³

U to vrijeme Bulić se dosta dopisivao s Josipom Baračem, tada studentom u Gratztu kojega je i novčano pomagao. Važno je Baračevo pismo od 23. studenog 1896. u kojem piše: »i sada kad nieste na gimnaziji, Vaši neprijatelji — ako zaslužuju to ime — neprijatelji poštenog patriotizma, boje se Vašega upliva na gimnaziju. I, ja mislim, sotona pogada, jer sam duboko uvjeren, da oni Vaši štovatelji, koji su u gimnaziji pod Vašom mudrom upravom iz osvjedočenja slušali Vaše savjete, neće ni sada učiniti ništi jednoga važnijega koraka, ako prije ne čuju Vaš glas. Vi ostajete naš moralni raznatelj.«³⁴

³² ARZ-ODFB, sv. 16. Protest su uputili i svećenici splitske biskupije, »Mučki pastiri« pjesmu, zatim omladina iz Brusja na Hvaru, hvarski svećenici na čelu s Mihom Miličevićem, mladi Vinko Lozovina pjesmu, profesor Milan Rešetak iz Beča, Uccellini, poslije kotorski biskup, Spiro Brusina, proglašujući se »socius doloris«, Kostjo Vojnović, Rikard Katalinić Jeretov, naglašavajući da se ponosi »što danas između Hrvata imademo takvog umnika i značajnika«, a ostaje mu onaj »otium cum dignitate« kako je »studium« zvao Ciceron u kojem će »osvijetliti lice našoj boli iskušanoj domovini...« i mnogi drugi.

³³ ARZ-ODFB, sv. 18; F. BULIĆ, Mojim bivšim učenicima, izišlo u *Narodnom listu* te godine u broju 83. Isto je preneseno u *Hrvatskoj reviji*, 7/1934, br. 10, 555—556.

³⁴ ARZ-ODFB, sv. 19. U jednom pismu od 5. prosinca iste godine Barač piše: »Dobri Slovenac, policijski komesar i naš prijatelj Dr. Plešče sastavši se sa mnom, po prvi put iza godine moje odsutnosti, reče: 'A Vi ste, Gospod, bli Spljetu! Tukaj je bil derektor Mons. Bulić, ki tamo pri Vas imade hudnih nesprotnikov (neprijatelja). U daljnjem razgovoru doznao sam po njemu, da se je glasoviti advokat Dešković silno bio uzkomešao, kako da se njegova još glasovitija 'pismetina', na Vas upravljena, štampa u spomenutom listu. A tu

3. Svoje političke poglede don Frane je oblikovao u vrijeme pobjeda Narodne stranke u Dalmaciji. U bečkim dodirima njih je produbio boljim poznavanjem povijesnih izvora, hrvatske povijesti i kulture. Njegovo djelovanje na školi i osobni dodiri kao i napadaji neprijatelja učinili su ga popularnim osobito u svećeničkim redovima.

Ipak, kako nije javno pisao o svojim političkim pogledima, teško je utvrditi koliko je prihvaćao »Hrvatsku misao (program)« don Mihe Pavlinovića iz godine 1869.³⁵ Međutim, moglo bi se gotovo sa sigurnošću ustvrditi da su mu don Mihini stavovi bili bliski i to toliko da su ga mnogi smatrali njegovim nastavljačem. Sam je Pavlinović preporučio da ga nakon njegove smrti (1887) Bulić naslijedi u stranci.³⁶

Bulić je tada bio ravnatelj gimnazije i znao je koliko je opasno upustiti se u političku vrevu. Od toga ga je odvrćalo i bavljenje arheologijom. Za taj rad počeo je dobivati prva veća priznanja i te godine je bio izabran za dopisnog člana Jugoslavenske akademije u Zagrebu.³⁷ Ipak su ga prijatelji, posebno bliski Pavlinovićev suradnik fra Gabro Puratić, nagovorili.

Don Frane je godine 1887. ušao u Dalmatinski sabor namjesto Pavlinovića kao zastupnik vanjskih općina Vrgorca, Makarske i Metkovića. To se zbililo mimo središnjeg izbornog orbora Narodne stranke. Iako je protiv toga bio sam Klaić, a i drugi članovi, ipak se nisu tome suprotstavili zbog don Franina ugleda.³⁸ Bulić je bio izabran i u Carevinsko vijeće u seoskim kotarevima Sinja, Imotskog, Makarske, Vrgorca i Metkovića.³⁹

Bulićevo djelovanje u tim tijelima nije dovoljno istraženo. Ono je kratko trajalo da bi moglo ostaviti jači utjecaj tako da je bilo samo epizoda u njegovu životu. Ipak, može se tvrditi da je u Zadru i Beču »stajao uspravan«. Više ideolog nego praktičar, beskompromisan i nesavitljiv, nije se snalazio u oportunističkim igrama predstavnika Narodne stranke. S oportunizmom dobivale su se »mrvice«, a odstupiti od osnovnih narodnih zahtjeva — za to don Frane nije imao ni volje ni sklonosti.

nomande petero ili šestero 'vseučiliške mladine' iz 'Spljeta, in sicer Klaić — Bulatove partaje', da si htjelo dati neku protuizjavu (našoj) 'bez potpisa' (Tu će biti prstji 'Mangjer-Morpurgovji'). Napokon mi isti komesar reče, da je on tu beztidnu stvar zabašurio. Meni a i prijatelju Šantiću reče: 'Ovo nije za javnost! Upozorujem Vas!'

³⁵ N. STANČIĆ, *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji*, Zagreb, 1980.

³⁶ M. PAVLINOVIĆ, n. dj., 5; I. RUBIĆ, n. dj., 1. Kad je u Splitu počela izlaziti noivna *Narod*, Pavlinović se tužio i Buliću koji mu je 13. I. 1884. odgovorio da se splitski narodnjaci ne napadaju prije nego se vidi kakav će stav novina imati. Ipak, nadodao je ispravnu primjedbu: »Svak hoće da paradiira a nema vojnika.«

³⁷ Na tom imenovanju mu je čestitao 9. XII. Kosto Vojnović (ARZ-ODFB, sv. 21). Ostala njegova brojna imenovanja navedena su u *Hrvatskoj reviji*, 7/1934, br. 10, 557.

³⁸ T. MACAN, *Miho Klaić*, Zagreb, 1980, 333—334.

³⁹ ARZ-ODFB, sv. 1.

U Dalmatinskom saboru, gdje je godine 1887. izabran u odbor za pregledavanje rada Zemaljskog odbora, Bulić se rijetko javljao. Ipak na trećem zasjedanju (3. prosinca) tražio je da se ukine odluka ministarstva od 16. listopada 1886. o pisanju imena koja bi trebalo pisati »po ortografičkim pravilima dotičnog jezika, kome ime pripada«. O tome se raspravljalo na devetom zasjedanju (17. prosinca). Protiv Bulićeva prijedloga ustao je talijanaš Antun Bajamonti a Šime Ljubić mu je odgovorio. Većina je prihvatila Bulićev prijedlog.⁴⁰ Bulić je ustao i u obranu svećenstva koje je djelovalo u pučkom školstvu Dalmacije a protiv Save Bjelanovića jer je za njega ono rodoljubno i diše narodnim duhom.⁴¹ U tom govoru Bulić se osvrnuo na Bajamontija kojemu priznaje da traži »modus vivendi«, jer je priznao da nema talijanske narodnosti u Dalmaciji, nego da postoji talijanska kultura (»se non di nazionalità italiana, almeno di coltura«). Odatle je Bulić prirodno izveo zaključak da treba ukinuti talijansku školu u Trogiru — »ovaj didaktičko-pedagogijski monstrum«, kao i društva »Pro Patria«, dva zavoda u Zadru s »talijanskim naukovnim jezikom«, uvesti hrvatski jezik u Zmajevićevu sjemeništu u Zadru prema »izričitoj volji utemeljitelja«, ukinuti »njemštinu« u zadarskim školama. Bulić je naglasio kako poštuje ta dva jezika, ali uz uvjet da Hrvati »u celokupnoj Hrvatskoj Kraljevini, po božjem, narodnom i historičkom pravu u svome Hrvatskom Saboru . . .« budu sjedinjeni i tada će oni dati Talijanima i Njemcima kao gostima »prema njihovom ponašanju odlično mjesto pri našoj hrvatskoj sofri«.⁴² To su bile otvorene i preoštre riječi ravnatelja splitske gimnazije, ali iz njih iskače rodoljubno hrvatstvo veoma blisko pravaštvu. Stoga je na istoj sjednici Ignacij Bakotić tvrdio da u Dalmaciji postoji jezik srpski a hrvatski je samo dijalekt. Na tu neozbiljnu tvrdnju nije nitko, pa ni Bulić, zbog sloge i obzira odgovorio. Još prije oni su se sukobili oko pomoći »Starinarskom kninskom društvu«. Na trećem zasjedanju Bulić se⁴³ založio da Sabor odobri 1000 forinti potpore mjesto 500 što ih je društvo zatražilo. On je to argumentirao s brojnim nalazima koja su se dobila u prigodi iskapanja željezničke pruge, a on ih obradio uz pripomoć Jugoslavenske akademije koja je za to dala 1000 for. Bulić je naglasio da su ti radovi važni iz idejnih pobuda, što je značilo zbog nacionalnih. Protiv toga je ustao Bakotić i Bjelanović koji je ustvrdio da su potrebnije škole od arheoloških iskapanja u kojima se ne zna da li će se što pronaći u Kninu, a novo ime kojega hrvatskog kneza nije njemu bilo uopće važno. Naprotiv, založio se oko iskapanja u Ninu jer da su se ninski biskupi borili za glagoljicu. Bulić je odgovorio da će se prema pravilima kninskog društva nakon istraživanja kninske okolice pristupiti i Ninu. Bakotić je ublažio Bjelanovićev nastup tvrdeći da se on protivi pomoći jer je »naša zemaljska zaklada toliko tanka« da treba čekati bolja vremena, a sada da je važnije isušivati močvare,

⁴⁰ Brzopisna izvješća XXIII. zasjedanja Pokrajinskog sabora dalmatinskoga od dneva 26. studenoga do 19. prosinca 1887, Zadar, 1888, 326. i 533—535.

⁴¹ Bulić je 12. 12. na 11. sjednici zatražio povećanje kongrue rodoljubnom svećenstvu, isto, 554—558.

⁴² ISTO, 396.

⁴³ ISTO, 333—336.

graditi mostove, putove i pomagati udovice i sirote. Ljubić kao izvjestitelj molbe naglasio je da se ne radi o luksuzu nego o povijesti. Iskapanja u Kninu moraju pobiti bizantske i mletačke laži i dokazati da je tu bilo »gnijezdo hrvaštine« jer »jao si ga nama ako mi budemo čekali Nijemce i Engleze — oni će ne otkriti nego zakopati«. Stoga je zatražio 500 for. i predložio da Sabor, ako se počne s iskapanjem i bude smatrao vrijednim, i dalje pomogne radnje. Većina je prihvatila taj prijedlog. U godini 1888. Bulić je među ostalima glasao na četvrtoj sjednici (16. srpnja) za uvođenje hrvatskog ili srpskog jezika u urede i zastupao da se služba učitelja smanji od 35 na 30 godina. Ujedno je Bulić prikazao u sabornici tablice pronađenih predmeta u Kninu, tako da je društvu ponovo odobreno 500 forinti.⁴⁴

I u Beču don Frane je bio vjeran osnovnom narodnjačkom zahtjevu — sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom. On je predložio u klubu Narodne stranke adresu o sjedinjenju, što je Klaić »drastično« odbio jer je smatrao da su prilike nepovoljne za takva radikalna traženja (posljednji put to je zatraženo godine 1877) iako je Bulić imao dva glasa većine.

To je, naime, bilo vrijeme vlade Eduarda Taaffea (1879—1893). Ona je »mrvicama« na području školstva i jezika u upravi održavala ravnotežu sila u pokrajinama austrijskog dijela monarhije. Zbog toga je Narodna stranka podržavala službeni kurs i pridružila se njegovoj parlamentarnoj grupi — Hohewarthovu klubu. Stoga je odustala od odlučnijih zahtjeva, među kojima je bilo sjedinjenje Trojednice. Takvu politiku »filologičkih pobjeda« napadao je Pavlinović, ali nije imao podrške niti od sebi bliskoga Biankinija.⁴⁵ Stoga se okrenuo beskompromisnom Buliću koji je nastupio odlučno ali bez uspjeha. Bulić je u Beču oponirao ministru Paulu Gautschu von Frankenthurnu tako da se govorilo kako radi oko »Lostrennung Dalmatien von Österreich«. Ne snalazeći se u beskonačnim, često beznačajnim raspravama, potpuno nezadovoljan, don Frane se 20. rujna 1889. odrekao poslaničkog mandata, jer — motivirao je u proglasu odreke: »Ne da mi se lutati bez pravca i odlučna rada.« Izišao je »iz Limba Hohewarthova kluba« i vratio se školi koju je u njegovu odsustvu vodio nedovoljno odlučni kanonik Jeronim Moškovića tako da je počeo oživljavati duh talijanštine. Njegov odlučni istup nije dobro primljen od vlade a ni od političkih protivnika, što je ubrzalo njegovo otklanjanje sa škole.

Bulić se povukao u svoje arheološko istraživanje i objavljivanje rezultata u *Bullettinu*. U Splitu i Solinu organizira godine 1894. Prvi međunarodni kongres kršćanske arheologije, što mu je diglo ugled u međunarodnom svijetu znanosti, a godine 1913. veliko slavlje 16 stoljeća Milanskog edikta.

Pa ipak, on je i dalje pratio kretanje političkih snaga u Dalmaciji gdje je slabost Narodne stranke dovela do pravaških strujanja don Ive

⁴⁴ Brzopisna izvješća XXIV. zasjedanja... , Zadar, 1888, 277. i 279, 281.

⁴⁵ J. ŠIDAK-M. GROSS-I. KARAMAN, *Povijest hrvatskog naroda 1860—1914*, Zagreb, 1968, 164—165.

Prodana i još popularnijeg Ante Trumbića.⁴⁶ Don Frane je više naginjao umjerenom Trumbiću čiji je razvoj pratio sa simpatijom. Trumbić se zanimao za povijest. On je bio prvi tajnik društva »Bihać«.⁴⁷ U svemu se savjetovao s Bulićem i njihovo nepomučeno prijateljstvo vezalo ih je do smrti.

Kad se godine 1890. pravaška grupa s Josipom Frankom na putu prema Makarskoj zaustavila u Splitu, don Frane je u prisustvu Trumbićevu oduševljeno, kako je on znao i što se teško zaboravljalo, tumačio solinske iskopine. Prema Trumbićevu zapisu, izlet u Solin »bijaše čisto i isključivo stekliški«.⁴⁸

Uz Trumbića na političkom polju Dalmacije pojavio se Josip Smodlaka s Hrvatskom pučkom naprednom strankom pod parolom »za mali puk«.⁴⁹ Ona je osobito bila jaka u Splitu, jer je isticala potrebu rješavanja kolonata splitskih težaka. U svom programu imala je i antiklerikalne elemente, osobito u školstvu, što je izazivalo kler i privezivalo ga uz Trumbićevu Hrvatsku stranku umjerenog pravaštva.

Najžešća borba vodila se godine 1907. Trumbić je protiv Smodlake podržavao kandidaturu Lovre Borčića za zastupnika u Carevinsko vijeće. Međutim, Borčić je uvidio da neće pobijediti i stoga je odustao. Trumbić nije imao nijednog izrazita kandidata. U tom teškom času za stranku sjetio se prijatelja i sumišljenika don Frane koji nije pripadao nijednoj stranci. Stoga ga je, nakon upornog nagovaranja, gotovo moralno prisilio. Buliću nije bilo do zastupničkog mandata, a još više ga je od toga odvrćao način predizborne borbe. Kad je vidio da ona »prelazi granice morala i pristojnosti« i da može doći do »kobnih posljedica možda i krvavih prizora«, devet dana prije izbora odrekao se kandidature. Trumbić je ponovno morao dugo nagovarati Bulića, i on se prihvatio, ali uz garanciju da će izbori proteći »na najpošteniji, na najkorektniji i na najskrupulozniji način«.⁵⁰

U prvim izborima (14. V. 1907) Bulić je dobio s malim brojem glasova (3509:3415) tako da nije imao natprosječnu većinu. Stoga se moralo ići

•

⁴⁶ G. NOVAK, *Dva priloga upoznavanju borbe Dalmacije za sjedinjenje s Hrvatskom krajem XIX. i početkom XX. st., Radovi Centra JAZU u Zadru*, knj. 32—33, Zadar 1976, 8. i sl.; M. GROSS, *Uloga šibenskog pravaštva u dalmatinskoj i općehrvatskoj pravaškoj politici uoči Prvog svjetskog rata, Radovi*, sv. 1, Zagreb, 1971, 259—285; R. Lovrenčić, *Geneza politike »novoga kursa« u Hrvatskoj*, Zagreb, 1972. Dalmatinska stranka prava osnovana je g. 1894, ali već se g. 1898. odcjepljuje grupa oko don Ive Prodana koja ide za Josipom Frankom. Naprotiv, Trumbićeva grupa sve više se približava Narodnoj hrvatskoj stranci s kojom se g. 1905. fuzionira u sjedinjenju u jednu stranku.

⁴⁷ Kad je godine 1893. došlo do prekida između Bulića i Hrvatskoga starinar-
skog društva u Kninu, Trumbić je želio izmiriti obje strane, ali je ipak slijedio don Franu. Vidi: *Spomen-knjiga otvora Prvoga muzeja hrvatskih spomenika*, Zagreb, 1894, 28. i 202.

⁴⁸ I. PERIĆ, *Ante Trumbić na dalmatinskom političkom poprištu*, Split, 1984, 33—34.

⁴⁹ J. ŠIDAK-M. GROSS-I. KARAMAN, n. dj., 252. Josip Smodlaka je okupljao oko sebe grupu naprednjaka i ona nije ušla g. 1905. u Hrvatsku stranku.

⁵⁰ I. PERIĆ, n. dj., 122—124.

na »uže« izbore. Borba se spustila na nisku razinu i nisu se birala sredstva. Sam je Smodlaka bio u stisci jer je svojim biračima obećao laganu i sigurnu pobjedu koju nije mogao dobiti protiv uglednog Bulića. On se povezoao s talijanašima a Trumbić, kako je primjetio Fran Supilo, s klerom. Kako don Frane nije želio takvu beštednu borbu u kojoj se nisu birala sredstva sve do nanošenja šteta u vinogradima i maslinicima protivnika, u kojoj se prijetilo revolverima, poručio je — u jednoj bilješci⁵¹ — Smodlaci da bi se želio s njim sastati na tajni, povjerljivi sastanak. Smodlaka je pristao i izabrao kuću Karaman uz gimnaziju, i to u devet sati uvečer a u njoj nije smio biti nitko. Bulić piše kako se sastanak odvijao: »... ganutljiv s njegove strane«. Smodlaka je Bulića uvjeravao kako ga: »... štuje i ljubi više nego li oca da se on diže protiv meni, da zna da ja neću da budem zastupnikom, da se neredi zbivaju u momemu izboru, da me nosi uz Hrvatsku stranku vlada itd. Ja (Bulić, op. p.) mu predložih u ime mira da, ako budem izabran u tjesnijim izborima — što je posve vjerojatno — da se odrečem odmah, ako on, da se i on odreče a da ćemo sporazumno predložiti našim biračima treću osobu kao kandidata. Dr. Smodlaka očevidno ovo ne očekivao i ne davao odgovora za koju minutu. Da mu olakotim odgovor, ja nastavio: 'pa eto predlažem da biramo u novim izborima tadašnjega načelnika Vicka Milića, čovjeka donekle prijatna i demokratskoj stranki a za koga bi bili glasovali svi koji bili za me, tim više, da se on tužio (a ovo ja doznah i od njegove žene Paoline) da biraju mene proti mojoj volji, a njega neće koji bi se rado primio mandata'.

Iza neke pauze Dr. Smodlaka, vas tronut, drhćao je, reče: 'lako je Vami Don Frane, ali ja ne mogu na se, ili će me ubiti ili ću...' — i ne govoreći dalje, metne desnu zatvorenu ruku na desnu sljepočicu, kao kada ubojica hoće da se revolverom u desnu sljepočicu ustrijeli. I nastade s obe strane mûk. Iza još nekoliko riječi, mi se prijateljski rastadosmo.« — Tu je večer don Frane zaključio da će čekati zgodan čas i predati mandat čim se »strasti stišaju«.

Na izborima 23. svibnja Bulić je ponovno pobijedio (3905:3612). Don Frane je dobio na šest birališta, u Sućurcu, Podstrani, Šolti, Solinu, Dugopolju i Muću a Smodlaka u Splitu, Klisu, Lukšiću, Gizdavcu i Žrnovici. Ipak, to je bila »Pirova pobjeda« Hrvatske stranke, tim više što don Frane nije htio ići u Beč. Samo je jednom otišao, i to kad se glasalo za agrarnu banku u Bosni. Godine 1910 (veljača) Bulić se odrekao zastupništva.⁵² Na njegovo mjesto, podržan i od Hrvatske stranke,

⁵¹ ARZ-ODFB, sv. 18.

⁵² Bulić se tužio 6. VII. 1907. bolandistu Hippolyteu Delehayu na tom izboru kao i na nezgode, ali se morao prihvatiti, jer bi u protivnom slučaju bio izabran demokrat-socijalista. Splitski su demokrati preko svog lista *Sloboda*, kako piše, četiri mjeseca iznosili protiv njega nemoguće optužbe. Da bi mogao otići u Beč, molio je biskupa da mu dade pomoćnika iz Solina, don Josipa Bervaldija (usp. Arhiv Arheološkog muzeja — Split, Spisi od g. 1907, br. 9/M, 26/M, 29/M, 44/M, 65/M, 71/M) da studira arheologiju, ali zbog nedostatka svećenstva nije mu tada dozvolio. Ipak, poslije je Bervaldi otišao na studij. Delehaye je Buliću 13. VII. iste godine čestitao na povjerenju što ga uživa kod Splićana, ali ne bi želio da to bude »un mariage mixte« između politike i arheologije, a to mu naglašava i u pismu iz 25. X. Međutim, Bulić

izabran je Smodlaka. On se, zapaža Bulić, u parlamentu umjereno zauzimao za rješenje agrara i naglašava kako bi on »mnogo radikalnije govorio nego Smodlaka« zbog čega mu je ugled opadao.⁵³

Tako je don Frane završio svoj javno-politički život. Nije imao smisla a ni volje za malu, kako se sam izražavao, tijesnu dalmatinsku politiku. On je bio ideolog a ne sitni političar koji u mutežu hvata »mrvice«.

Don Frane je imao još političkih neprilika, kao s Ivom Tartaljom,⁵⁴ ali je njegova veličina bila što je u teškim časovima zaboravljao osobne uvrede. To je posebno pokazao za prvoga svjetskog rata kad se zauzimao za spasavanje interniranih uglednih Splićana među kojima je bio i Smodlaka.⁵⁵ Jednako je radio na čuvanju kulturnih spomenika, osobito Dioklecijanove palače,⁵⁶ na spašavanju vrijednih zvona,⁵⁷ na očuvanju spomenika i drugih vrijednosti koje je sklonio u Sinj; čak je nastojao godine 1917. nabaviti četiri vagona pšenice od sarajevskog nadbiskupa Josipa Stadlera.⁵⁸

•
je smatrao tu godinu fatalnom za sebe, tim više što su demokrati uložili protest tako da njegov mandat nije bio za dugo verificiran (pismo od 20. XII. 1907). Bulić je naime, prijatelju javio 2. VII. 1909. iz Beča — gdje je na poruku parlamentarnog kluba otišao da glasuje za osnivanje agrarne banke u Bosni, jer je njegov glas odlučivao — da će se odmah nakon što dobije ratifikaciju odreći poslaništva. Konačno je javio Delehaye u »*Alea iacta est*«, da se 24. II. 1910. odrekao mandata i da će od dnevnicu stvoriti zakladu za stipendiranje studenata arheologije, što je Bulić i učinio. Tome se Delehaye 9. III. iste godine u pismu razveselio (I. OSTOJIC, *Korespondencija Frane Bulić — Hippolyte Delehaye*, Split, 1984, 97—120).

⁵³ Don Frane u bilješki »Buliciada — Smodlakijada« piše kako je jednom neki seljak iz predgrada, inače jedan od vođa demokratske stranke, došao k njemu i između ostalog rekao: »Eh, don Frane, naš Dr. Jožo skače s grane na granu kao ptičica«, misleći na političku nedosljednost Smodlakina rada u parlamentu. U istoj bilješki Bulić je napisao kako je splitska općina, u rukama Smodlake, bojkotirala proslavu Milanskog edikta (1913), tako da mu nije dala u kazalištu, gdje se prikazivala drama Mirka Ogrizovića *Car Dioklecijan*, svoje lože a nitko od službenih osoba nije prisustvovao pontifikalnoj misi u Solinu gdje su sudjelovali gotovo svi Splićani pa i mnogi demokrati »tako da je grad onoga jutra 27. X. 1913. bio opustošio«.

⁵⁴ Kako je Ivo Tartalja bio bliz Smodlaku, nije bio don Franin prijatelj. Čak je godine 1912. u novini *Sloboda* (br. 29, 3; br. 39, 3; br. 4, 3) napao Bulića da je, pozvan bolesnom ministru financija Zaleckyju, uručio molbu isusovca Ante Alfirevića da dozvoli osnivanje klerikalne banke u Splitu. Don Frane je, nagovoren od profesora Milana Rešetara, tužio novinu na sud i *Sloboda* je ispravila tu vijest (br. 46, 3). Don Frane piše kako je za osnutak banke, poslije Gospodarska štedionica, Tartalja doznao preko razgovora među pravnicima na sudu. Tu je Ivan Benzon rekao svom zetu Nikoli Ljubiću da Alfirević neće lako dobiti dozvolu bez don Frane koji u ministarstvu ima dobra znanca, savjetnika Globočnika koji mu je pomogao kod slikanja katastarske mape Solina. Ljubić je to pričao kolegama među kojima je bio i Tartalja i taj je bujnom maštom povezao to s dolaskom Zaleckyja u Split.

⁵⁵ K. ŠEGVIĆ, U službi pravice za svjetskog rata 1914—1919, *Hrvatska smotra*, 1/1933, br. 5, 1. 6, 193—204.

⁵⁶ BOŽIDAR STARI, n. dj., 314. i sl.

⁵⁷ F. BULIĆ, Zvona u Dalmaciji i njihovi lijevaoci, *Sveta Cecilija*, 14/1920, sv. 1, 5—7; sv. 2—3, 30—32; sv. 4, 70—74; sv. 5, 97—99; ISTI, Dodatak k članku: »Zvona u Dalmaciji i njihovi lijevaoci«, *Sveta Cecilija*, 16/1922, br. 5, 131—133.

⁵⁸ ARZ-ODFB, sv. 18.

U vrijeme rata, koji je nazivao »taeterrimum omnium bellorum quodunquam fuerit«, bio je izraziti pacifist, član bečkog društva »Para pacem«, a potpomagao je akcije Marka Saugniera oko postizavanja mira zaželivši uspjeh Prvom međunarodnom demokratskom kongresu.⁵⁹ Uz pomoć ruskih zatvorenika, izradio je u Solinu »Put mira« i »Put rata« prema iskopinama, a znao je zarobljenicima pružiti hranu iz svojih zaliha.

U trećem svesku uspomena (*L' Europe sous les armes*) Raymond Poincaré opisao je kako je prije rata obilazio solinske ruševine, a tumačio mu ih je don Frane. U razgovoru nasamo Bulić mu je rekao, da je Austrougarska izazov protiv volje naroda, protiv ljudske slobode, protiv pravde i razuma. Stoga »htjela Evropa ili ne htjela, država tako rđavo organizirana osuđena je na skorbu smrt«. Poincaré je priznao da su mu don Franine riječi bile na pameti u početku rata i osobito na njegovu kraju.⁶⁰

Nakon svršetka rata opasnost od Talijana zbog Londonskog pakta (1915) bila je velika i kao uvijek kad je trebalo don Frane je ostavio mir svoje sobe i krenuo u borbu. S delegacijom iz Dalmacije borio se protiv ostvarenja Londonskog pakta koji je zabijao mač u srce narodno. Lutao je Parizom i zaradio tešku gripu (»Lutetia Parissorum aut ventosa, aut lutosa semper periculosa«). Tada se sastao sa Smodlakom i na čuđenje prisutnih pružio mu srdačno ruku jer »velika, narodna (politika) nas u Parizu spaja« — napisao je u svojim uspomenama.

4. Nakon što je don Frane završio novu zgradu Arheološkog muzeja u Splitu, podigao »Tusculum« — odmaralište usred solinskih ruševina — postao počasni doktor zagrebačkog sveučilišta u povodu 75. godišnjice života (1921), kad je izišla i spomen-knjiga »Strenna Buliciana« sa stotinjak članaka stranih i domaćih stručnjaka, uputio rad Muzeja — bio je 1926. godine umirovljen.

Oslobođen ovisnosti o Zadru i Beču, dobrim poznavanjem situacije na terenu, Bulić je uputio dvije okružnice crkvenim vlastima i općinama (10. V. 1922. i 10. V. 1921). U njima se zalagao za očuvanje starih spomenika, njihovo uzdržavanje u ambijentima gdje su nastali i za vraćanje naših spomenika izvana, kao Višeslavove krstionice, ali za očuvanje i onih spomenika koji su svjedočanstva stranih vlasti u našim krajevima, kao mletačkih lavova.⁶¹

Bulić se, iako starac, osjećao duhovno bistar. Zbog starosti odbijao je, doduše, mnoge suradnje,⁶² ali je marljivo sređivao skupljeni materijal.

⁵⁹ U prigodi Bulićeva jubileja 1921. o tome je pisala *La democratie* 10. prosinca 1921.

⁶⁰ Bulić i svjetski rat, *Novo doba*, 9/1926., br. 230.

⁶¹ V. HOFFILER, n. dj., 179—180.

⁶² Godine 1925. Samostalna demokratska stranka javila je Buliću (24. XII.) da će izdavati vanpartijsku reviju *Volja* te da za nju pošalje sliku i opiše kakvu zgodu iz svoga života. Bulić se savjetovao s Trumbićem i odbio je suradnju zbog starosti a i bolesti (ARZ-ODFB, sv. 22). Godine 1927. uredništvo *Slovenca* poslalo je Buliću upite o njegovu mišljenju o budućnosti kulture, ali je on odgovorio da nema vremena (ARZ-ODFB), sv. 23). Godine 1929. odbio

Tada je izdao veće radnje kao *Razvoj arheoloških istraživanja i nauke u Dalmaciji kroz zadnji milenij* (Split, 1925) i s Ljubom Karamanom *Palača cara Dioklecijana u Splitu* (Zagreb, 1927). Tu posljednju knjigu nudio je na tiskanje splitskoj općini, ali je ona odbila te ju je izdala Matica hrvatska uz dobar honorar — jedini, naglašava don Frane, što ga je u životu dobio.⁶³

U tom razdoblju svog života don Frane je išao svojim pravcem. Bio je bliz Hrvatskoj pučkoj stranci, osnovanoj godine 1919, koja je pod utjecajem Antona Korošća i Stipana Barića okupljala kler i seoski svijet, ali nije predstavljala jaču grupaciju u šarenilu građanskih stranaka u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS).

Don Frane je više bio povezan s Trumbićem i sa simpatijom pratio rad njegova Hrvatskog kluba. S njim je Bulić ostao u dopisivanju. Inače, don Frane nije bio u susretima eskluзивan. Bio je prijatelj s Barom Poparićom, Svetozarom Rittigom, s kojim ga je povezivala ljubav prema glagoljici,⁶⁴ Franjom Uccellinijem s kojim se nije složio nakon njegova bojkotiranja biskupske poslanice godine 1933,⁶⁵ s Isom Kršnjavijem, književnikom Milanom Begovićem,⁶⁶ Lujom Vojnovićem i drugim raznomišlje-

je suradnju *Narodnog dela* iz Beograda a jednako i Milošu Miloševiću članok o arheologiji (ARZ-ODFB, sv. 23). Milan Begović ga je molio da za *Savremenič* napiše o Pavlinoviću, ali je odbio s napomenom »Nie don Frane donna Vinka da može sipati...« (ARZ-ODFB, sv. 23).

⁶³ Sumarni pregled radova objavio je M. Barada, n. dj., 328—329.

⁶⁴ »Kako u meni posve drugojačije živu stari naši knezovi i kraljevi, otkada sam vidio Sv. Martu pod Bihaćima, Solinsku gradinu ili Svačice nad Visovcem«, pisao je Rittig Buliću 21. X. 1923. (ARZ-ODFB, sv. 20). Rittig je pisao 21. VII. 1923. kako je bio s Josefom Vajsom kod nadbiskupa radi glagoljskog misala i da mu je drago što će se i u Zagrebu staroslavenski misiti jer je radio i privolio nadbiskupa da dade crkvu i samostan na Ksaveru franjevcima-trećoređcima. Ne zna da li će se njihovo glagoljanje svima svidjeti. Rittig 22. III. iste godine žali što je Trumbić podlegao. Nije imao visoko mišljenje o Stjepanu Radiću: »Duboko je ovdje — piše Rittig — uvjerenje i onih intelektualaca u Zagrebu, koji su glasali za Radića, da on nema ni intelektualnih ni moralnih kvaliteta skupa s Pašićem i Pribičevićem, da naše pitanje riješi. Ta zadaća čeka Trumbića, Protića i dr., pak je za to velika nevolja, da ovi ljudi nisu izabrani« (ARZ-ODFB, sv. 20).

⁶⁵ Uccellini je pisao Buliću 27. II. 1933. iz Kotora o poslanici kako su ga novinari zaskočili jer je on samo izjavio da ne odobrava poslanicu i da neće biti proglašena u njegovoj biskupiji. Ostavio je na volji svećenicima da urade kako znadu najbolje. Ipak, prema njemu, u poslanici se miješaju politika i vjera, osobito u završetku; prema njemu »pravi je venenum in cauda, koji je cijeli spis opoganio«. On je don Frani Ivaniševiću iznio svoje mišljenje, a kako se on time poslužio »to su njegovi posli«. Sokolaši su napadnuti javno i imaju pravo da se javno i brane, a on misli da su »operušali« biskupe. Povjerljivo piše Buliću kako nije pregledana točka po točka na zasjedanju, nego je spis »prokrijumčaren«, i on neće promijeniti tok Jugoslavije, »da se zasiti kakvog propaloga političara à la Trumbić, Korošec, Pribičević. I naš je kler nažalost, zaražen do mozga ogavnim radićevizmom«. Bulić je slabo primio to pismo i dodao je svoj zapis pismu da mu stoga nije čestitao jubilej 18. V. 1934, a nadodaje i neke afere u koje je kotorski biskup uvučen zbog svoje naivnosti i zbog čega se odrekao biskupovanja. Inače je od mladih dana bio s njim prijateljski povezan.

⁶⁶ Begović je g. 1926. pisao don Frani o nekom svom djelu o Splitu u kojem će Bulić biti glavni predstavnik uma, srca, rada, dobrote i veličine. ARZ-ODFB, sv. 22.

nicima te s Kerubinom Šegvićem, Filipom Lukasom i književnicima Ivanom Brlić Mažuranić⁶⁷ i Božom Lovrićem.⁶⁸ Mogli bismo utvrditi da nije on njih tražio nego oni njega. Tako je predsjednica društva »Tomislav« u Zagrebu, Marija ud. Kumičić, savjetovala se s don Franom (12. VIII. 1925) o natpisima za obnovu crkve na Ksaveru (»Hrvatska žena«) i za Put križa. Traženo je da se u nj ubace originalni starohrvatski spomenici što je Bulić odlučno odbio.⁶⁹ Inače se dogovaralo o izdanju zbornika u prigodi proslave 1000. obljetnice hrvatskog kraljevstva s Mihovilom Abramićem, Rittigom i Karamanom.⁷⁰ Duvanjskim franjevcima poslao je radnju o pojavi kršćanstva u Duvnu. Bare Poparić mu je pisao godine 1927. o svojoj radnji o kraljici Margareti koja se nakon ubojstva bana Pribine povukla u Dubrovnik uz crkvu Sv. Stjepana i živeći sveto s mužem darovala Dubrovčanima srebra za relikvijare⁷¹

⁶⁷ Ivana Brlić-Mažuranić pisala je više puta don Frani. Tako je g. 1934. poslala čestitku ali bez oznake ulice i ona se povratila. Stoga je 11. V. iste godine pisala don Frani: »Ako Don Bulića neznadu naći, onda zaista neka ukinu poštu!« ARZ-ODFB, sv. 23.

⁶⁸ Božo Lovrić je 7. I. 1933. uputio pismo s pjesmom »Zreo grozd« don Frani. Pismo donosimo u potpunosti: »Stovani i dragi učitelju; napisao sam ove stihove, da udovoljim svojoj savjesti. Kad sam stvarao pjesmu: *Zreo grozd* — mislio sam na Vas i sjetio se svojih mladenačkih zabluda. Kako sam sretan, da mogu svom dragom i velikom učitelju, da ovim stihovima kažem — koliko ga volim i štujem. Osjećaj mi veli, da smo radili na jednoj te istoj njivi i da smo se kroz čitav život učili, da nadjačamo očaj i bjesove sumnje. Žrtvovali smo se, da spasimo sebe i sve one, koji su vrijedni spasa. Čovjek je puka riječ, tek izrađena ličnost ima pravo, da se diči tim imenom. A što je ličnost? Uravnoteženo srce i um. Toj mudrosti Vi ste me naučili, moj prvi i najdraži učitelju.

Vašovica-Palskeho 2
7/1. 1933.

Srdačno Vas pozdravlja
odani Vam Božo Lovrić

⁶⁹ ARZ-ODFB, sv. 18. i 22.

⁷⁰ Karaman je pisao Buliću 1. VIII. 1924. da je dobro što izlazi knjiga o starohrvatskoj umjetnosti Josipa Strzygowskog (*Starohrvatska umjetnost*), Zagreb, 1927), ali da se ne može misliti na monografiju hrvatskih istraživanja, jer je znanstvena obrada iskopina još u začetku. Prema njemu bi bilo najbolje da društvo »Bijaći« i »Kninsko društvo« izdaju po jednu knjigu. U jednoj je novini čak pisalo da će u ime Knina F. Sišić obraditi starohrvatske crkve u Biskupiji, Č. Iveković izraditi snimke, Mihovil Abramić opisati iskopine i predmete iz seobe naroda, a da je njemu povjereno umjetničko razmatranje. Stoga je on predložio Buliću da i »Bijać« objavi knjigu u kojoj bi Bulić pisao o radu društva i iskopinama kod »Sudanella« i »Sv. Kuzme i Damjana«, Abramić o ostacima kod sv. Marte, Mitreju poviše Rižinica i Branimirovu natpisu, a on bi mogao obraditi o »Sudanellu« i tipu crkve na »Gradini« (Solin) te ispraviti neke krive podatke o crkvi Sv. Kuzme i Damjana. Jednako, završava, trebalo bi za narod nešto napisati (ARZ-ODFB, sv. 18). Rittig je u ime Odbora za proslavu molio Bulića 22. V. 1924. da za profesore u Zagrebu održi 1. lipnja predavanje iz hrvatske povijesti od IX. do XI. stoljeća, i to uz Vjekoslava Klaića i J. Strzygowskog. I Abramić je pisao Buliću da će se za publikaciju o 1000. obljetnici hrvatskog kraljevstva pobrinuti Trumbić. Pododbornica Prosvjetnog saveza u Zagrebu Lenka Frangeš pisala je 23. VII. iste godine don Frani kako nije zadovoljna sadržajem knjige Strzygowskog, te da bi o našim spomenicima trebali pisati Bulić ili Abramić.

⁷¹ ARZ-ODFB, sv. 23.

Godine 1926. Hrvatska pučka stranka kandidirala je don Franu, iako nije bio član stranke, za općinskog vijećnika Splita. To su bili prvi narodni izbori nakon godine 1913. U proglasu od 18. studenog naglasilo se kako stranka zastupa autonomijsko stanovište uređenja države, u kulturi kršćanske temelje a u socijalnoj politici suradnju svih staleža i zaštitu najslabijih. Bulić je bio izabran, ali je iz osjećala pravde na prvoj sjednici protestirao kao njen predsjednik i napustio je, jer je Ministarstvo unutrašnjih poslova zabranilo prisustvovanje zakonski izabranim poslanicima Saveza radnika i seljaka, s obrazloženjem: »Gdje nema radnika, nema naroda, a gdje nema narod, nema ni Frane.« Nakon dvije godine nastupila je Šestojanuarska diktatura. Bulić se tada nije slagao s vodstvom stranke koje nije dosljedno vodilo hrvatsku politiku nego se oportunistički približavalo režimu, stoga je izjavio: »ne slažem (se) s današnjim stanovištem pučke stranke i njezinim političkim radom, premda kulturna načela prihvaćam od uvijek i prije osnutka pučke stranke«. ⁷² Ipak je bio bliz konzorciju tek osnovane novine *Hrvatska straža* (1929) i obligirao se godišnje davati 240 dinara pripomići. Na molbu Mate Ujevića poslao je više članaka za objavljivanje. ⁷³

Veće je njegovo angažiranje u politici bilo na poticaj Trumbića. U pismu od 10. prosinca 1927. Trumbić je poslao don Frani prijepis ulomka iz uspomena Poincarèa u kojem piše o Bulićevu proročanstvu propasti Austrougarske. U teškoj situaciji nastaloj nakon atentata na Stjepana Radića, Trumbić je pomišljao kako bi bilo dobro da starac Bulić otiđe u Pariz, sastane se s Poincarèom, tada predsjednikom francuske vlade (1926—29) i da mu iznese unutarnju situaciju SHS. O tome postoji dopisivanje u Regionalnom zavodu u Splitu, a i kratki prikaz što ga je sastavila žena don Franina sinovca Vinka Bulić. ⁷⁴

Usprkos visokim godinama (82), don Frane je pristao da otputuje. Novac za put i osmodnevni boravak, u visini od 10.000 dinara dao je »prijatelj« — mons. Svetozar Rittig. Trumbić je smatrao da Bulića mora pratiti profesor Josip Barač koji je izvrsno govorio francuski, a don Frane je želio da s njim ide i Vinka. Stoga je odlučio da joj sam plati put od honorara što ga je dobio od Matice Hrvatske. Nakon podužih dogovora, jer se Barač kao izraziti prototalijanaš i antifašist nije usuđivao putovati zgodnijim putem preko Italije, odlučeno je da se 14. listopada krene preko Schwarzacha u Francusku. Međutim, u subotu pred odlazak najavio je svoj dolazak iz Dubrovnika u Split francuski

⁷² ARZ-ODFB, sv. 23; Nenad Cambi, Predgovor u knjizi Frane Bulić, *Izabrani spisi*, Split, 1974, 50—51.

⁷³ F. BULIĆ, Iz ratnih zapamćenja Don Frane Bulića, *Hrvatska straža*, 1/1928, br. 1, 3; ISTI, Iz ratnih zapamćenja, *Hrvatska straža*, 1/1929, br. 12, 3; ISTI, Eskurs o crkvi sv. Maksima u Jesenicama Poljica, *Hrvatska straža*, 6/1934, br. 146, 9; u istom broju: O crkvi sv. Maksima na ostrvu Majsan kod Korčule, str. 7.

⁷⁴ Vinka je završila svoj prikaz šaljivim tonom: »Buduć don Frane stavio na raspolaganje svojih 10.000 — što je dobio za 'Dioklecijanovu palaču', to mi je nekidan pokazao manuskript *Po ruševinam Solina*, isto što piše za Maticu. Ja ga zapitah: 'A kad primite honorar za 'Ruševine', gdje ćemo onda?' On se nasmija i veselo će: 'U London! Honorarom 'Ruševina' idemo u London!«

novinar Charles Loiseau, muž Đene Vojnović, sestre Iva i Luja Vojnovića. Loiseau je don Frani prenio srdačne pozdrave Poincarèa i ujedno izrazio se spremnim da na povratku ponese Bulićevo pismo predsjedniku. Don Frane je mislio poslati po tom novinaru, koji je radi žene bio jugoslavenski orijentiran, »promemoriju« Poincarèu, ali se tome odlučno suprotstavio Trumbić, jer bi Loiseau mogao dati pismo Luji a on Beogradu. Trumbić je stoga zatražio da Bulić usmeno prikaže Loiseauu situaciju u zemlji i neka mu naglasi kako se unutarne pitanje u državi neće riješiti s nekoliko hrvatskih ministara u vladi. Don Frane je, međutim, bio stvarno obolio tako da je sama Vinka dočekala Loiseaua na povratku iz Dubrovnika i jedva ga nagovorila da otiđe u Muzej bolesnom starcu. Iz razgovora se moglo naslutiti da je njemu, a osobito njegovoj ženi, bilo stalo do pismene »promemorije«. Don Frane je Loiseauu iznio otvoreno kako se nastala kriza može riješiti jedino konfederacijom, ali je Francuz samo mahnuo rukom. Na spomen Trumbića, koji bi s hrvatske strane mogao djelovati na smirenje naroda, Loiseau je skočio tvrdeći da u Beogradu ne žele ni da čuju za njega. Na Bulićevu primjedbu da bi to mogao biti Poincarè, on mu je odgovorio kako se nitko ne želi miješati u unutarne poslove drugih država, a osim toga da je i njegov položaj u Francuskoj nesiguran, što je stvarno i bio jer je te godine prestao biti predsjednik francuske vlade. Taj je razgovor obeshrabrio don Franu ne zbog toga što nije otišao u Pariz, nego što nije vidio izlaza iz teške situacije Hrvatske i cijele države SHS. Moguće je stoga na sličici u prigodi svoje dijamentne sv. mise, koju je odslužio 31. listopada te godine u staroj crkvi sv. Martina u zidinama Dioklecijanove palače, dao tiskati kao moto parafrazu iz Sv. pisma (Lk, 2, 29): »Ne otpusti slugu tvoga, Gospodine, po riječi tvojoj u miru, jer ne vidješe jošter oči moje spasenje tvoje: mir u svijetu.«⁷⁵

Nastupila je Šestojanuarska diktatura kojoj su pristupili Korošec i Barić a i Bulićev sinovac Ivan. Don Frane se bojao da će i kamene spomenike odnijeti iz Splita i mislio je javno nastupiti i intervenirati do ministra Mate Drinkovića, pa i samog kralja, kako je 27. veljače 1929. pisao Trumbiću, ali ga je od toga on odvratilo.⁷⁶

Bulić se ponovno povukao, ali je pratio događaje. Teško su ga pogađale žrtve diktature, neke intrige oko Euharistijskog kongresa u Zagrebu (1931),⁷⁷ kao i proslava 50. obljetnice pohrvaćenja splitske općine (1932). Tada je don Frane izdao proglas u listopadu mimo ili, bolje, protiv općinskog. U njemu je nagalsio kako su Split i Dalmacija uvijek bili hrvatski i stoga je općinska zastava nakon pobjede narodnjaka i postala

⁷⁵ ARZ-ODFB, sv. 16.

⁷⁶ Bulić je, naime, Trumbiću 27. II. 1929. javio da je njegov nećak Ivan bio 40 minuta u audijenciji kod kralja. On ga je zapitao što mu je don Frane i laskavo se o njemu izjasnio. Ivan je don Franu nagovarao da piše ministru Drinkoviću, ali ga je Trumbić od toga odvratilo.

⁷⁷ Kerubin Šegvić pisao je Buliću 7. VII. 1930. da intervenira kod nadbiskupa Bauera da odgodi Euharistijski kongres u Zagrebu jer vlada želi službeno prisustvovati. Bulić je o tome govorio papinskom nunciju Pellegrinettiju pred splitskim biskupom Bonefačićem, ali bez uspjeha. ARZ-ODFB, sv. 20.

trobojnica sa starodrevnim grbom grada Splita, što je priznala čak i austrijska vlada. Stoga proslava mora biti hrvatski-narodna, a tadašnje općinsko zastupničko vijeće nije izabrano te ne može organizirati narodnu proslavu. Pa i njegovi zaključci od 25. lipnja predviđaju samo službenu proslavu i stoga se on neće na nju odazvati, a ni oni koji su desetljećima bili od naroda izabirani u općinsko vijeće.⁷⁸ S Bulićem se složio i Smodlaka. On mu je 10. listopada poslao prijepis svoga pisma općini koje je bitno isto kao i Bulićev proglas samo što ističe svoju Hrvatsku demokratsku stranku.⁷⁹

Don Frane Bulić, iako »peccator et indignus presbyter« — kako je uklesao na svoj kameni sarkofag — bio je karakteran rodoljub koji je, kako ga je, možda, ponajbolje okarakterizirao Ivan Meštrović, uvijek bio spreman: »Kazati istinu uz svaku cijenu i stajati uspravan na svakom vjetru.«⁸⁰

Bio je pravi i vječni hrvatski »žrec«.

⁷⁸ Proglas su potpisali sam don Frane, Ante Trumbić, Lovre Aržić, Marin Bulić, Kajo Bulić, Ivan Dvornik, ing. Vjekoslav Ivanišević, Pave Matković pk. Jakova, Lovre Reić, File Tudorić, dr. Josip Berković, Jakov Čulić, Frane Brađić, Mijo Bužančić, Ante Grubić pok. Duje, Ivan Jakasović pok. Mate, Pave Ozretić pok. Joze, Mate Tante pok. Nikole, Jere Vidak pok. Lovre (ARZ-ODFB, sv. 23).

⁷⁹ Isto. U općinskom upraviteljstvu tada su bili: J. Račić, načelnik, prisjednici: Roko Stojanov, Ivan Bulić, Vlade Matošić, Josip Pijević, Slavko Radica, Jozo Zelić.

⁸⁰ I. MEŠTROVIĆ, Smrt don Frane Bulića, *Nova Evropa*, 1934, knj. 27, br. 9, 336.